

Väkivalta ja sen suhde sukupuoleen Piia Leinon romaanissa *Taivas*

Mari Smolander

Kandidaatintutkielma

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Kirjallisuus

12.12.2019

Sisällys

1 JOHDANTO	3
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEISTÖ	5
2.1 Väkivalta ja sen eri muodot	5
2.2 Sukupuoli	7
2.3 Dystopia	8
3 VÄKIVALTA JA SEN KEHITYS <i>TAIVAASSA</i>	10
3.1 Uinuva väkivalta ennen lääkettä	11
3.2 Heräävä väkivalta lääkkeen jälkeen	16
3.3 Väkivallan ongelma- ja rajatapauksia	21
4 SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA	23
4.1 Miehet väkivallan tekijöinä ja kokijoina	23
4.2 Naiset väkivallan tekijöinä ja kokijoina	25
5 PÄÄTÄNTÖ	27
LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen väkivaltaa Piia Leinon (s. 1977) romaanissa *Taivas* (2017). Teos on tekijänsä toinen ja sen voi sijoittaa dystopian lajiin. *Taivas* kuvittelee ei-toivotun tulevaisuuden, jossa ilmasto on muuttunut ja Suomi on uuden sisällissodan myötä kutistunut eristäytyneeksi kaupunkivaltioksi Helsinkiin. Ihmiset kärsivät hedelmättömyydestä ja vakavan masennuksen tavoin vaikuttavasta lamaannuksesta. Kaiken liikenevän aikansa he käyttävät virtuaalimaailma Taivaassa oleskelemiseen. Teoksessa seurataan parikymppisten Akselin ja Iinan tutustumista, lamaannuksesta heräämistä ja ristiriitaista ja hapuilevaa suhdetta.

Pääasiallisena tutkimustehtävänäni on selvittää, millaista teoksessa kuvattu väkivalta on, kuka sitä harjoittaa ja ketä kohtaan. Toiseksi tarkastelen, onko kuvattujen väkivallan muotojen tekijöissä ja uhreissa eroavaisuuksia sukupuolen osalta. Pyrin lisäksi arvioimaan, kertooko *Taivas* dystopian keinoin jotakin sukupuolen ja väkivallan suhteesta nykypäivän yhteiskunnassa.

Metodinani toimii huolellinen lähiluku, jonka avulla etsin ja erittelen teoksesta löytyviä väkivallantekoja ja viittauksia sellaisiin. Tutkielmani keskeisimpiä käsitteitä ovat *väkivalta*, *sukupuoli* sekä *dystopia*, jotka määrittelen jäljempänä tarkemmin.

Väkivaltaa on perinteisesti tutkittu Suomessa esimerkiksi oikeuspsykiatrian, kriminologian ja psykologisen aggressiotutkimuksen aloilla (Ronkainen 1998, 7–10) sekä sosiologiassa, kun taas sukupuolen ja väkivallan yhteenkietoutumisesta ovat olleet kiinnostuneita ainakin feministinen kirjallisuudentutkimus sekä sukupuolentutkimus. Tutkielmani asettuu kysymyksenasettelultaan ja teoreettiselta taustaltaan yhteiskunnallisesti suuntautuneen kirjallisuudentutkimuksen sekä feministisen kirjallisuudentutkimuksen alueille. Pidän yhteiskunnallisuutta perusteltuna lähestymiskulmana erityisesti *Taivaan* dystooppisuuden vuoksi: onhan dystopiakirjallisuutta pidetty metaforisesti ”kaivosmiesten kanarianlintuna”¹, jonka avulla kirjailijat osallistuvat yhteiskunnalliseen keskusteluun ja varoittavat nyky maailman huolestuttavista kehityskuluista (Baccolini & Moylan 2003, 1–2; ks. myös Isomaa & Lahtinen 2017, 12). Feministisen kirjallisuudentutkimuksen tausta näkyy tutkielmassani lähinnä sukupuoliin liittyvänä tutkimustehtävänä sekä sensitiivisyytenä sukupuolten esittämisen tavoille.

---

¹ Kanarianlintuja käytettiin ennen hiilikaivoksissa varoittamaan korkeista myrkyllisten kaasujen pitoisuuksista. Jos kaivoksessa pidetyt häkkilinnut kuolivat, tiesivät kaivosmiehet kaasujen lisääntyneen vaaralliselle tasolle ja osasivat poistua kaivoksesta välittömästi.

Näen tutkimusaiheeni olevan merkityksellinen sekä kirjallisuudentutkimuksen kannalta että yhteiskunnallisesti. Ensinnäkin tuotan uutta tietoa, sillä *Taivasta* ei ole ilmeisesti tutkittu kirjallisuustieteen kentällä aiemmin. Oletan myös, että väkivallan kaunokirjallisten esitysten analysoiminen mahdollistaa laajemman ymmärryksen syntymisen väkivallasta puhumisen tavoista sekä väkivallasta sinänsä. Ilmiön ymmärtäminen puolestaan mahdollistaa sen tehokkaamman ehkäisemisen. Uskon, että jokainen lukija on kanssani samaa mieltä siitä, että väkivalta on tuomittavaa ja sen ehkäisemiseen on syytä pyrkiä.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KÄSITTEISTÖ

Esittelen seuraavaksi keskeisimmän käsitteistöni ja sen taustan. Pysin perustelemaan, miksi olen päätenyt juuri näihin määritelmiin. Luonnehdin myös lyhyesti dystopiakirjallisuuden erityispiirteitä yleisemmin ja Suomen tasolla sekä sijoitan *Taivaan* kotimaisen dystopiakirjallisuuden kontekstiin.

2.1 Väkivalta ja sen eri muodot

Tässä tutkielmassa väkivallalla tarkoitetaan Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaisesti fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen (Krug et al. 2005, 21). Fyysisten tekojen ja psyykkisen vallankäytön lisäksi väkivallaksi voidaan siis lukea myös monet eri tekemättä jättämiset.

Muitakin määritelmiä väkivallalle on esitetty. Esimerkiksi John Dewey (1916, 367) kutsuu väkivaltaa haaskaaviin ja tuhoaviin menetelmiin turvautuvaksi tavaksi saavuttaa tietty lopputulos. Tällöin määrittely tapahtuu ensisijaisesti tekijän kautta ja vaikutukset kohteelle jäävät epäselvemmiksi (Karkulehto & Rossi 2017, 11). Määritelmä jää myös hyvin yleistasoiseksi. *Taivaan* väkivalta saa lukuisia erilaisia muotoja ja siksi modernimman ja nyansoidumman määritelmän löytäminen vaikutti välttämättömältä.

Päädyin käyttämään WHO:n määritelmää, koska se on tällä hetkellä kansainvälisesti hyväksytty ja käytössä myös Suomen viranomaisilla, kuten oikeusministeriön alaisella rikosentorjuntaneuvostolla (Rikosentorjuntaneuvoston www-sivu, 11.11.2019). Määritelmä ottaa melko laajasti huomioon väkivallan eri muodot ja vaikutukset uhrille, vaikka tekijän osalta se jääkin suppeammaksi: mahdollisiksi väkivallan tekijöiksi mainitaan erikseen vain itsetuhoinen ihminen. Määritelmä jättää myös ongelmalliseksi sen, onko vaikkapa varastaminen väkivaltaa. Pysin analyysissäni täydentämään näitä puolia esimerkiksi *Taivaan* väkivallantekijöiden etsimisen ja nimeämisen kautta sekä pohtimalla erilaisia väkivallan raja- ja ongelmatapauksia.

Väkivaltaa voidaan edelleen jaotella lukuisiin eri tyyppeihin ja muotoihin. WHO:n laatimassa väkivallan luokittelussa väkivaltaa tarkastellaan sekä sen kautta, minkä luonteisesta väkivallasta on kyse, että sen kautta, keitä ovat väkivallan tekijät ja uhrin. Luonteeltaan väkivalta voi tällöin olla fyysistä, psyykkistä, seksuaalista tai tarpeiden tyydyttämättä jättämistä ja tyypiltään itse aiheutettua, yksittäisten ihmisten tai pienten ryhmien välistä tai kollektiivista eli yhteisöjen harjoittamaa (Krug et al. 2005, 23–24.) Tämä luokittelu toimii perusrunkona eritellessäni väkivaltaa *Taivaassa*. Lisäksi tuon mukaan tarkasteluun symbolisen ja sukupuolistuneen väkivallan.

Symbolinen väkivalta on alun perin sosiologi Pierre Bourdieun käsite. Bourdieun mukaan symbolinen väkivalta on väkivaltaa, jota harjoitetaan sosiaalista toimijaa kohtaan hänen ollessaan myös itse osallinen. Osallisuus mahdollistuu toimijan synnyttyä tietynlaiseen sosiaaliseen maailmaan, josta hän hyväksyy suuren joukon asioita itsestäänselvyyksinä. Tällöin symbolista väkivaltaa on esimerkiksi sukupuoliin kohdistuva hallinta ja alistaminen (Bourdieu & Wacquant 1992, 167–168, 170.) Karkulehto ja Rossi (2017, 11) tarkentavat, että symbolinen väkivalta on erottelevaa ja luokittelevaa väkivaltaa, joka tuottaa esimerkiksi syrjintää tai muuta rakenteellista epätasa-arvoa. Näen symbolisen ja kollektiivisen väkivallan jossain määrin rinnakkaisina käsitteinä, joiden merkittävin eroavaisuus on symbolisen väkivallan uhrin jonkinasteinen tiedostamattomuus tilanteesta.

Sukupuolistunut väkivalta tarkoittaa tässä tutkielmassa kaikkea sellaista väkivaltaa, jossa väkivalta, sukupuoli ja seksuaalisuus kytkeytyvät toisiinsa kulttuurisesti, rakenteellisesti tai toimijatasolla. (Ronkainen 1998, 2; ks. myös Keskinen 2010, 243–244). Käsitteellä on noin kahden vuosikymmenen historia, jonka kuluessa sitä on uudelleenarvioitu esimerkiksi mies-, nais- ja feministisen tutkimuksen teksteissä.

Suvi Ronkaisella (1998, 2) sukupuolistuneeseen väkivaltaan kuuluu ilmeisimpänä miesten harjoittama väkivalta naisia kohtaan mutta myös esimerkiksi vanhusten kaltoinkohtelu tai lapsiin kohdistuva väkivalta. Olennaiseksi nousee väkivallan ja sen erikoispiirteiden synty sukupuolten valtasuhteesta, jota ei kuitenkaan nähdä staattisena tai totaalisenä. Arto Jokinen (2000, 26) nostaa miestutkimuksen kentällä esiin myös miesten keskinäisen, esimerkiksi maskuliinisen kyvykkyyden todistamiseen liittyvän väkivallan sukupuolistuneisuuden. Suvi Keskinen (2010, 243) tuo edellisten lisäksi seksuaalivähemmistöihin kohdistuvan väkivallan, ei-heteronormatiivisissa parisuhteissa tapahtuvan väkivallan sekä kunniaväkivallan osaksi

sukupuolistunutta väkivaltaa. Tässä tutkielmassa kaikki edellä mainitut muodot ja tilanteet sisältyvät sukupuolen, seksuaalisuuden ja väkivallan vuorovaikutukseen.

Toinen sukupuolistuneen väkivallan kanssa rinnakkainen käsite on sukupuolittunut väkivalta. Käsitteitä on käytetty synonyymeinä mutta niiden on myös nähty kuuluvan läheisemmin tiettyihin tieteenaloihin: kulttuurintutkimuksessa on useammin suosittu käsitteenä sukupuolittunutta väkivaltaa ja yhteiskuntatieteissä sukupuolistunutta väkivaltaa (Karkulehto & Rossi 2017, 11.) Pidän täsmällisempänä käyttää muotoa sukupuolistunut, sillä sukupuolittunutta väkivaltaa on kritisoitu edeltä käsin kahtia jaetuksi ja jo päättynyttä toimintaa ilmaisevaksi (Juvonen et al. 2010, 14; Keskinen 2010, 243).

On myös huomattava, että väkivallan kokemukset ja kuvaukset voivat olla vuorovaikutuksessa muidenkin ihmisten välisten erojen kuin sukupuolen kanssa. Intersektionaalisia eroja voi syntyä esimerkiksi iän, etnisyyden ja luokan yhdistymisestä väkivaltaan ja sukupuoleen (Keskinen 2010, 245). Rajaan silti tässä tutkielmassa tarkastelun lähinnä väkivallan ja sukupuolen suhteeseen, sillä sukupuoli on näkyvimpiä eroja teoksen henkilöiden välillä ja kandidaatintutkielman suppeuden takia kovin monia eroja on mahdotonta käsitellä riittävän laajasti.

2.2 Sukupuoli

Sukupuolta on eri aikoina määritelty hyvin vaihtelevasti (ks. esim. Rossi 2010) ja riittävän tarkan määritelmän löytäminen osoittautui todella haastavaksi. Päädyin kuitenkin luonnehtimaan sukupuolta Karkulehdon ja Rossin (2017, 9) tapaan kulttuuriseksi konstruktioksi ja merkitysrakenteeksi, joka muodostuu henkilökohtaisten fysiologian anatomisen ruumiin ja psyyken sekä ruumista ympäröivän yhteisön ja kulttuurin kohtaamisissa. Tällöin tarkastelemieni fiktiivisten henkilöhahmojen sukupuolet sisältävät, mutta eivät yksistään koostu heidän biologisista sukupuolistaan, vaan niitä ovat rakentamassa ja muovaamassa myös heidän omat ajatuksensa ja kokemuksensa sukupuolesta sekä kulttuurin ja yhteiskunnan heille asettamat roolit.

Käyttämäni määritelmä tuo mukaan ajatuksen sukupuolen tarkastelemisen ja ymmärtämisen muuttuvuudesta kulttuurisen kontekstin mukaan. Tulkitsen henkilöhahmojen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien käsitysten eroavan toisistaan *Taivaan* alussa ja lopussa, sillä lamaannuksen parantava lääke palauttaa teoksen alussa kadoksissa olleen seksuaalisen halun. Lisäksi sukupuoliin liittyvät mahdolliset roolit muuttuvat: teoksen alussa lasten saaminen ei ole

hedelmättömille ihmisille mahdollista, mutta lääkkeen jälkeen heidän täytyy ryhtyä sopeuttamaan äitiyden ja isyyden rooleja omaan sukupuoli-identiteettiinsä. Tällaisten muutosten havainnoimiseksi täysin pysyvä ja muuttumaton määritelmä ei olisi riittävä.

2.3 Dystopia

Dystopia on spekulatiivisen fiktion alalaji, joka kuvittelee ei-toivottua tai painajaismaista tulevaisuutta. Se sisältää tyypillisesti satiirisen ulottuvuuden, joka on suunniteltu varoittamaan siitä, mihin nyky maailman kehityskulut voivat jatkuessaan pahimmillaan johtaa. Dystopian vastaparina pidetään utopiaa eli ihanneyhteiskunnan kuvausta. (Booker & Thomas 2009, 65.) Dystopia on verrattain nuori kirjallisuudenlaji, sillä sen traditiot alkoivat muodostua vasta 1800-luvun loppupuolella. 1900-luvun aikana se kehittyi ja vakiintui erilaisine variantteineen osaksi länsimaista kirjallisuuden kenttää. (Isomaa & Lahtinen 2017, 9; Baccolini & Moylan 2003, 1.) 2010-luvun puolella Suomessa suosituksi on noussut erityisesti nuorille suunnattu, nuorten päähenkilöiden selviytymistaistelua kuvaava dystopia ja postapokalyptinen kirjallisuus. Kansainvälisesti tätä edelsi Suzanne Collinsin *Nälkäpeli*-sarjan (2008-2010) kaltaisten teosten kaupallinen suosio. (Korpua 2017, 24, 26, 34–35.)

Klassiseksi dystopiaksi nimitetään totalitaarista tai autoritääristä yhteiskuntaa sekä sitä vastaan suunnattua kapinaa kuvaavaa kirjallisuutta (Isomaa & Lahtinen 2017, 8). Tällaisessa teoksessa päähenkilö ei yleensä onnistu pyristelemään irti yhteiskunnan kynsistä, eikä toivoa paremmasta tulevaisuudesta jää. Eugen Samjatinin *Me* (1924), Aldous Huxleyn *Uljas uusi maailma* (1932) sekä George Orwellin *Vuonna 1984* (1949) ovat tunnetuimpia esimerkkejä klassisesta dystopiasta (Baccolini & Moylan 2003, 1, 7.)

Uudempi dystopian kehityssuunta on ollut *kriittinen dystopia*. Tällä tarkoitetaan yleensä dystopiaa, johon sekoittuu utopistinen pilkahdus esimerkiksi monitulkintaisen ja toivoa herättävän lopun ansiosta (Baccolini & Moylan 2003, 7.) Peter Fitting on ehdottanut, että kriittisen dystopian voisi nähdä myös kirjallisuutena, joka tarkastelee kriittisesti sitä, miten dystooppinen yhteiskunta on muodostunut ja mitä sen parantamiseksi tulisi tehdä. Ei-kriittiseksi Fitting ymmärtää sellaiset dystopiat, joissa yhteiskunta on vain kulissi seikkailulle (Fitting 2003, 155–156.) *Taivaan* voi nähdä kriittisenä dystopiana molemmissa merkityksissä. Yhteiskunnan romahduksen syiden etsiminen on keskeisessä asemassa seurattaessa tutkijana työskentelevää Akselia, jonka tehtävänä on selvittää lamaannuksen ja seksuaalisen halun katoamisen syitä: ”Mitä meille tapahtui? Milloin se tapahtui? Miksi?” (T, 46). Teoksessa myös

säilyy – tai tarkemmin syntyy elämänhalun heräämisen myötä uudelleen – hento toivo paremmasta tulevaisuudesta.

Suomalaiselle nykydystopialle tyypillistä on ollut kansainvälisten dystopian virtausten varioiminen kotimaiseen kontekstiin sopivaksi. Usein käsiteltyjä aiheita ovat olleet esimerkiksi ilmastonmuutos ja sen seuraukset Suomelle, tekoäly, sukupuolten väliset valtasuhteet, äärioikeiston nousun tai islamisaation kauhukuvat, ydinvoima tai kolmas maailmansota. Tunnettuja tällaisia teemoja pohtivia teoksia ovat esimerkiksi Risto Isomäen *Sarasvatin hiekkaa* (2005), Maarit Verrosen *Kirkkaan selkeää* (2010) ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* (2012) (Isomaa & Lahtinen 2017, 11–12.)

Myös *Taivaasta* on löydettävissä monia näistä teemoista: Ilmastonmuutoksen seuraukset sekä äärioikeiston nousun ja sisällissodan jättämät haavat esitetään taustana teoksen yhteiskunnalle. Keskeisenä pohdinnan aiheena ovat riippuvuutta aiheuttavasta virtuaalitodellisuudesta irti pyristeleminen sekä miehen ja naisen suhteen tarkasteleminen. Kenties kiinnostavimmat poikkeukset yleisimmistä kotimaisista teemoista teoksessa ovat epävarmaksi jääneestä syystä levinnyt hedelmättömyys sekä lamaannusepidemia. Ne voisi nähdä nyökkäyksenä esimerkiksi pandemioita ja joukkotuhoa hyödyntävän postapokalyptisen fiktion suuntaan.

3 VÄKIVALTA JA SEN KEHITYS *TAIVAASSA*

Luonnehdin seuraavaksi lyhyesti *Taivaan* juonta ja esittelen tapani jaotella teoksessa esiintyvää väkivaltaa. Sitten analysoin väkivaltaa ennen lamaannuksen poistavaa lääkettä sekä väkivaltaa ja siinä tapahtuvia muutoksia lääkkeen jälkeen. Sen jälkeen pysähdyn tarkastelemaan teoksessa esiintyviä väkivallan rajatapauksia.

Taivas kertoo 2050-luvun Helsingissä asuvien Akselin ja Iinan tarinan. Akseli työskentelee yliopistossa tutkijana ja yrittää selvittää, mikä aiheutti seksuaalisen halun katoamisen ja lamaannuksen leviämisen koko väestön keskuuteen. Motivaattorina muuten elämänhalunsa menettäneellä Akselilla on rauhantunnetta tarjoavan virtuaalimaailma *Taivaan* käyttöaikana maksettava palkka. Akseli tapaa sattumalta *Taivaassa* Iinan, joka huolehtii *Taivasta* huoltavan perhetuttunsa Jalon ruokataloudesta *Taivaasaikaa* vastaan. Akseli saa esimieheltään kokeellista lääkettä, alkaa vähitellen herätä lamaannuksestaan ja haluaa tavata Iinan todellisessakin maailmassa. Hän houkuttelee tämänkin ottamaan lääkettä ja kaksikko aloittaa myrskyisän suhteen. Hallitusta vastustaneita kapinallisia sympatisoiva Iina haluaa piristyttyään paeta Helsingistä etsimään kadonneita sukulaisiaan ja herättää muutkin ihmiset lamaannuksesta. *Taivasriippuvainen* Akseli puolestaan on jyrkästi tätä vastaan ja pari riiteleekin jatkuvasti. Lopulta Iina ja Akselin esimies levittävät toisistaan tietämättä lääkettä koko kaupungin alueelle ja mielensä muuttanut Akseli tuhoaa *Taivaan* Jalon luomalla koodilla. Akseli ja raskaaksi tullut Iina pakenevat syntynyttä sekasortoa ja lähtevät patikoimaan kohti Tamperetta.

Teoksen tapahtuma-ajassa tapahtuvan väkivallan ja sen uhkaa välittävien tilanteiden lisäksi *Taivaassa* esiintyy erilaisia mainintoja, viittauksia ja muistumia väkivallasta. Henkilöhahmot spekuloiivat erilaisia kauhuskenaarioita esimerkiksi ryöstöistä ja pahoinpitelyistä, muistelevat teoksen menneisyydessä tapahtuneen sisällissodan traumoja aiheuttaneita väkivallantekoja ja näkevät unia erilaisista väkivaltaisista tapahtumista. Näen merkitykselliseksi tarkastella sitä, millaiset väkivallan muodot pysyvät vain henkilöhahmojen ajatuksissa ja millaiset puolestaan toteutuvat teoksen maailmassa.

Rajaan *Taivaan* väkivallan tarkastelun aikaan ennen lamaannuksen poistavaa lääkettä ja aikaan lääkkeen jälkeen. Raja sijoittuu suunnilleen teoksen puoliväliin, mutta on jonkin verran liukuva henkilöhahmojen nauttiessa lääkettä hieman eri aikoihin. Teoksessa ilmenevissä väkivallan muodoissa alkaa tapahtua hienoisia muutoksia teoksen toisen osan aikana ja suurimmat muutokset tapahtuvat viimeisessä osassa.

3.1 Uinuva väkivalta ennen lääketä

Taivas jakautuu kolmeen eri osaan, joiden nimet ovat Harmaa, Punainen ja Valkoinen. Ensimmäisen osan harmaan voi nähdä symboloivan lamaanuksen vaikutusta, masennuksen kaltaista tilaa. Tämä osa teosta keskittyykin vallitsevan yhteiskunnan, siihen johtaneiden tapahtumakulkujen sekä lamaanantuneiden arjen kuvaamiseen. Osan päättää Akselin päätös nauttia hänelle tarjottua kokeellista lääketä, jonka tarkoitus on parantaa lamaanus ja palauttaa ihmisten elämänhalu ja seksuaaliset vietit.

Taivaan ensimmäisessä osassa suora ja teoksen kerrontahetkessä tapahtuva väkivalta on vähäistä. Sitä edustavat lähinnä symbolinen sekä itseen kohdistuva väkivalta. Joidenkin muiden väkivallan muotojen olemassaolo muistetaan, vaikkei niitä juuri tavata teoksen tapahtumaiikana. Esitänkin, että teoksen alussa väkivaltaa voisi luonnehtia *uinuvaksi väkivallaksi*: väkivalta ei ole kokonaan poissa, mutta se ei ole kovin aktiivista ja näkyvää.

Merkittävimät tunnistettavat väkivallan käyttäjät osassa ovat Isänmaallinen Yhteistyörintama-puolueesta muodostunut hallitus ja Taivaan omistava valtionyritys Valo. Teoksessa jää jonkin verran epäselväksi, onko joko hallitus tai Valo korkeammassa asemassa toiseen nähden. Niiden yhteenkietoutumisesta teoksen tapahtumahetkellä kasvottomaksi korporaatiomaiseksi hallinnoksi kielii kuitenkin se, että yhdessä ne tunkeutuvat lähes joka elämäalueelle: Ruokatalous pyörii pääasiassa Valon jakamien ruokakuponkien ympärillä ja kaupungissa on erikseen paremmat korttelit Valon työntekijöille. Taivasta luonnehditaan ”valtion rahakoneeksi, leiväksi ja sirkushuveiksi” (T, 43). Valo on ostanut myös yliopiston, jossa Akseli työskentelee. Omistajuuden vaihduttua yliopistossa on luovuttu tieteentekemisen avoimuuden periaatteesta ja kaikki sellaiset tutkimukset, joista ei ole hyötyä kansakunnalle on hylätty. Ainakin yliopiston työntekijät saavat palkkansakin Taivasaikana. Yliopiston opiskelijoille on tarjolla halvat Taivaan käyttämisen mahdollistavat lasit sekä Taivasaikaa hyvin suoritetuista opinnoista.

Hallituksen ja Valon voi nähdä käyttävän symbolista ja kollektiivista väkivaltaa kansalaisia ja Taivaan käyttäjiä kohtaan omien tavoitteidensa saavuttamiseksi ja vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi. Näiden tahojen kerrotaan syyllistyneen erilaisiin väkivaltaisiin tekoihin teoksen menneisyydessä, mutta ne käyttävät väkivaltaa myös teoksen tapahtumahetkessä. Käytännössä tämä toteutuu kerjäläisjärjestelyn ja virtuaalimaailma Taivaan avulla, jotka nostan esimerkeiksi symbolisesta väkivallasta.

Kerjäläiset ovat joukko vanhuksia, vammaisia ja muita heikko-osaisia, jotka ansaitsevat elatuksensa kerjäämällä torilla. Kerjäläiset ovat teoksen alin yhteiskunnallinen ryhmä, johon heitä paremmassa asemassa olevat suhtautuvat nuivasti: heille ”voi antaa muutaman markan, muttei sentään kalliita laatikoita ja itselle tarkoitettua ruokaa” (T, 172). Itsekin lamaantuneina kerjäläiset eivät jaksakaan kapinoida vartijoitaan vastaan, vaan noudattavat kuuliaisesti määräystä yöpyä Kauppahallissa ja sen ympäristössä ja istua päivisin muodostelmassa torilla kerjäämässä. Heidän kyvyttömyytensä vastarintaan teoksen alussa on yksi ensimmäisistä merkeistä, joka vihjaa uinuvan väkivallan erilaisuudesta omaan aikaamme nähden: ”Heitä [vartijoita] on kaksi ja Akselin mielessä välähtää ajatus, että torin väki voisi hyökätä heidän kimppuunsa, viedä aseet, tappaa heidät. Silti on selvää, ettei sellaista tapahdu. Kuka yhä jaksaisi kapinoida ja miksi?” (T, 12). Tulkitsen kerjäläisten olevan symbolisen väkivallan kohteena, sillä heidät on sysätty epätasa-arvoiseen asemaan, eivätkä he näytä kyseenalaistavan sitä tai haaveilevan tilanteen muuttamisesta.

Virtuaalimaailma Taivas toimii käyttäjästä saatavan biopalautteen avulla ja esittää rauhoittavia aistihavaintoja ja ärsykeitä. Taivaan käyttäjät voivat vieraila erilaisissa luonnontiloissa tai menneiden aikojen kaupunkeja jäljittelevissä tiloissa ja ostaa virtuaalisia tavaroita. Taivas vaikuttaa olleen alun perin utooppinen projekti: ihmiset pystyvät toteuttamaan siellä kuluttamiseen liittyviä unelmiaan ja suunnittelijoiden kerrotaan pyrkineen esittelemään ihmiskunnan suurimpia saavutuksia ja pelastamaan tuhotulvien uhkaamia kaupunkeja virtuaalitodellisuuteen. Paras ja pahin puoli Taivaassa on kuitenkin sen koukuttavuus, joka johtuu sen tuottamasta rauhantunteesta:

Rauha lipuu Akseliin jokaisen aistin kautta, lehdenvihreänä ja ruohontuoksuaisena tai vitivalkoisena ja pakkasenkirpeänä, aina pohjimmiltaan samana. Akseli unohtaa ajan ja itsensä. Hän vain lepää olemassaolossaan, täydellisenä, vaillo rajoitteita. Hän saattaa kulkea mielijohteidensa mukaan ja lojua auringon lämmössä rannoilla ja niityillä eikä epäile, että jossain muualla olisi vielä parempi. (T, 32.)

Taivas on teoksessa taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävä asia ja riippuvuus siitä mahdollistaa myös väkivallan olemassaolon. Valo säätelee käyttäjien elämää esimerkiksi määräämällä yliopistotutkijat tekemään säännöllisesti työkykyjumpaksi kutsuttuja voimisteluharjoituksia maallisen kehon ylläpitämiseksi. Myös Taivaan kalleus asettuu eriarvoistavaksi tekijäksi ja symbolisen väkivallan välineeksi. Taivaasta kerätään korkeita käyttöoikeusmaksuja ja sen käyttäminen vaatii kalliiden virtuaalisen kokemuksen

mahdollistavien lasien ja haluttaessa myös puvun hankkimisen. Ennen sisällissotaa useimmilla ihmisillä näihin laitteisiin upposi suurin osa palkasta, eikä neljäosalla väestöstä ollut lainkaan varaa niihin. Näin syntynyt eriarvoisuus näkyy myös fyysisenä väkivaltana niitä kohtaan, joilla ei ollut varaa Taivaaseen ja jotka pyrkivät pois kaupunkivaltion alueelta: ”[K]arkurit, joita takavuosina toisinaan löydettiin [...] olivat aina kerjäläisiä ja muita osattomia, sillä Taivasta ei hylännyt kukaan, ainakaan Akseli ei ole kuullut sellaisesta.” (T, 133). Taivasta voisikin kenties pitää epäonnistuneena utopiana, luomiskertomuksen Paratiisina, joka kuitenkin muuttui painajaiseksi.

Symbolisen väkivallan lisäksi toinen reaaliajassa toteutuva väkivallan muoto on itseen kohdistuva väkivalta. Akseli saa tutkimustarkoituksiin täydet oikeudet käyttää Taivasta kuukaudeksi ja laiminlyö ruumiilliset tarpeensa tänä aikana lähes kokonaan. Hän ei malta syödä, unohtaa kahden viikon ajan hakea ruokatarvikelähetyksensä ja poistuu Taivaasta vain pakon edessä vessaan. WHO:n määritelmän mukaan hän siis jättää omat perustarpeensa tyydyttämättä (Krug et al. 2005, 22). Tällaista laiminlyömistä voi pitää itsetuhoisuutena, mutta toisaalta myös Valon käyttäjiin kohdistaman väkivallankäytön jatkeena.

Sellaisia väkivallan muotoja, jotka ilmenevät vain henkilöhahmojen muistoissa ja ajatuksissa ovat itsemurha-ajatukset, ihmisten välinen fyysinen väkivalta sekä kollektiivisen väkivallan eri muodot. Sekä Akseli että Iina leikittelevät ajatuksilla oman elämän päättämisestä ennen lääkettä, mutta eivät toteuta niitä. Väkivaltaisia tekoja sisällissodan ajalta on puolestaan edelleen päähenkilöiden muistissa ja esimerkiksi ryöstelyyn liittyvää fyysistä väkivaltaa pelätään edelleen. Akseli on joutunut väkivaltaisesti ryöstetyksi sisällissodan jälkimainingeissa ja trauma seuraa häntä läpi teoksen. Iina puolestaan kärsii posttraumaattista stressihäiriötä muistuttavista oireista, kuten välähdyksenomaisista muistoista sodan ajan julmuuksista. Iinan muistoissa väkivallan tapahtumista ei suoraan koeta, vaan sen seurauksiin viitataan epäsuorasti synekdokeisten näkö- ja hajuaistimusten avulla:

Kuvat tulevat kuten aina ulkona, välähtävät ja katoavat: vääntynyt ruumis mukulakivillä, nälkiintyneen naapurin hengityksen löyhkä, nahkapäiden voitonparaati. Pahimmat kuvat ovat niitä, joita hän ei nähnyt, mutta kuvittelee yhä uudestaan: isän viimeiset hetket, vangittu Marius. (T, 16)

Ennen lääkettä muistellaan myös kollektiivista väkivaltaa. Kollektiivista väkivaltaa voivat harjoittaa suuret ihmisryhmät tai valtiot ja sitä voivat olla esimerkiksi terroristiteot, valtion kansalaisiaan kohtaan harjoittama väkivalta, sota, peruspalveluiden saatavuuden estäminen tai

yhteiskuntaryhmien välisten taloudellisten erojen aikaansaaminen (Krug et al. 2005, 23–24). Esimerkkejä kollektiivisesta väkivallasta *Taivaassa* ovat paitsi sisällissota, myös Puhtaan Suomen -pykäläksi kutsuttu laki sekä hallituksen ja kantasuomalaisten maahanmuuttajiin ja eri mieltä oleviin kantasuomalaisiin kohdistama syrjintä ja väkivalta. Lisäksi muutamissa kohtaa mainitaan kapinallisten terroritekoja, joita voisi myös käsitellä kollektiivisena väkivaltana.

Puhtaan Suomen -pykäläksi nimitetään lakia, jonka säätämällä hallituksen kerrotaan rajanneen Suomen kansalaisuuden kolmannen polven suomalaisiin. Maahanmuuttajaväestöä ei virallisen tiedotuksen mukaan voitu enää suojella katupartioiden väkivallalta ja pykälä esitettiin ratkaisuna tähän. Vaikuttaa kuitenkin olevan julkinen salaisuus, että suojelemisen sijaan laki oli laadittu etnonationalistisen Suomen toteuttamiseksi ja se johti laajaan väkivaltaisuuksien aaltoon. Tällainen erottelu voisi periaatteessa olla sekä kollektiivista että symbolista väkivaltaa, mutta tulkitsen sen kollektiiviseksi, sillä väkivaltainen rakenne on uusi, ihmiset eivät omaksu sitä itsestään selväksi osaksi ajatusjärjestelmäänsä ja tekijänä on yhteisö. Toinen esimerkki hallinnon systemaattisesta syrjinnästä on maahanmuuttajalasten siirtäminen eri päähän koulua ja opetusohjelmien erilaistaminen. Iina muistelee esimerkiksi liikuntatuntien suunnistusta, jota järjestettiin periksiantamatonta sisua tarvitseville kantasuomalaisille, mutta ei maahanmuuttajille.

Teoksessa muistetaan myös tavallisten ihmisten harjoittama kollektiivinen väkivalta maahanmuuttajia kohtaan. Psykkistä väkivaltaa on esimerkiksi ilkivalta, jota Jalo muistelee: ”Mamutalojen seinät täytyivät lähes unohtuneista sanoista, joiden kuviteltiin liittyvän osin yhä lisääntymiskykyisiin vähemmistöihin: raiskaaja, homo, hinttari, pervo.” (T, 43.) Taustana vihanpuuskalle esitetään hallituksen oletettavasti valheellinen väite siitä, että Taivasmaksujen korotus johtuu maahanmuuttajien lasten aiheuttamista kuluista. Ilkivallan kohteeksi kerrotaan joutuneen myös kantasuomalaisia, kuten naisten kohtaamasta vihasta blogiinsa kirjoittanut Iinan isä: ”Sen kirjoituksen jälkeen heidän keittiönsä ikkuna rikottiin ja seinään piirrettiin punainen hakaristi.” (T, 79.)

Teoksessa viitataan ohimennen kapinallisten harjoittamaan terroriin ja partisaanitoimintaan hallitusta vastaan sisällissodassa. Teoksessa Jalo muistelee viimeistä kertaa, jolloin tapasi Iinan kapinallisiin kuuluneen isoveljen Mariuksen. Tapaaminen vaikuttaa olleen mahdollinen siksi, että ”turvatoimet kiristyivät vasta Taivasministerin murhayrityksen jälkeen” (T, 42). Hallinnon edustajan murhayritys on terroritekona kollektiivista väkivaltaa. Kumpikin sodan osapuoli on siis syyllistynyt väkivaltaan, mutta hallituksen teot nousevat kapinallisia äänekkäämmin ja

toistuvammin esille teoksessa. Tämän voinee nähdä yhdeksi sisäistekijän tavaksi viestiä siitä, että hallituksen väkivalta on moraalisesti enemmän väärin kuin kapinallisten.

Kadonneita tai unohtuneita väkivallan muotoja *Taivaan* ensimmäisessä osassa ovat esimerkiksi lähisuhteissa tapahtuva ja tuttavien tekemä väkivalta sekä seksuaalinen väkivalta. Toisilleen entuudestaan tuttujen ihmisten välisten väkivallantekojen puutetta selittää lamaannus. Ihmiset ovat teoksen alussa hakeutuneet elämään pääasiassa omissa oloissaan eivätkä ole juuri kiinnostuneita toistensa tekemisistä. Kyky toimia vuorovaikutuksessa on heikentynyt, kun ainoita ihmiskohtauksia ovat pakolliset ruokalähetyksiin, työhön ja satunnaisesti velvollisuudesta tapahtuvaan almujen antamiseen liittyvät tilanteet.

Poikkeukseksi yksin asumiseen nousee Iina, joka asuu Jalon luona. Iina ja Jalo asuivat lapsuudessaan naapureina, ja Jalon kerrotaan pelastaneen Iinan hengen hakemalla hänet sodan aikana asumaan luokseen parempiosaisen alueelle Valon kortteleihin. Ennen lääkettä Iina ja Jalo eivät silti ole kovin läheisiä, vaan heidän suhdettaan määrittää olennaisesti Iinan asema ”verkkolemmikkinä” tai ”elättinä”, jonka tehtävä on huolehtia Jalon ruokataloudesta Taivasoikeuksia ja asuinpaikkaa vastaan. Sosiaaliset kohtaamiset ovat pakon sanelemia, satunnaisia ja niiden kiusallisuus ja vaivalloisuus on silmiinpistävä: ”Iina kokee, ettei voi lähteä sanomatta mitään. Puhuminen tuntuu ponnistukselta.” (T, 37.)

Seksuaalisen väkivallan voi tulkita kadonneen samalla kun ihmisten hedelmällisyys hiipui. Vaikka sotaa edeltävinä levottomina aikoina kerrotaan tapahtuneen sukupuolistuneeksi väkivallaksi luokiteltavaa seksuaalista häirintää, esimerkiksi raiskauksia ei enää pelätä. Ennen lääkettä Iina ei osaa edes pelätä seksuaalista väkivaltaa:

Vaikka mies veisi häneltä kaikki vaatteet ja myisi ne torilla, ei tämä saisi hänen omaisuudestaan montakaan markkaa. Iina joutuisi tulemaan kotiin alasti, mutta tuskin sekään kiinnostaisi ketään.

Iina yrittää hahmottaa muita vaaroja, mutta ei keksi mitään. (T, 94.)

Sisäistekijä vaikuttaa oletettavan, että nykymaailmassa elävä sisäislukija löytää tilanteesta raiskauksen uhan, vaikka Iinalle mahdollisuus ei ole edes kuviteltavissa. Luen tämän yhdeksi teoksen outouttamisen ja vieraannuttamisen keinoista, joilla meille tuttuihin asioihin ja tilanteisiin otetaan kriittistä etäisyyttä.

3.2 Heräävä väkivalta lääkkeen jälkeen

Taivaan toisen osan nimi on Punainen. Tekstissäkin toistuva punainen väri nousee merkitsemään halua, josta tulee toisen osan myötä Akselia liikuttava ”punainen moottori” (T, 85). Myös Iina, jolle Akseli tarjoaa lääkettä, kokee ensimmäisenä juuri auringon punan luomissaan. Punainen mainitaan lisäksi ilon ja lapsuuden värinä.

Valkoiseksi nimetystä kolmannesta osasta valkoiselle värille ei vaikuta löytyvän vain yhtä selkeää ja toistuvaa merkitystä. Valkoinen on perinteisesti ollut viattomuuden ja puhtauden väri, jonka voisi nähdä myös teoksen lopussa uuden alun ja puhtaan lehden kääntämisen kuvana. Suomen kontekstissa valkoinen saa myös negatiivisia konnotaatioita, jotka liittyvät sisällissotaan ja etniseen puhtauteen: *Taivaassakin* vain kantasuomalaisten asuttamaa Helsinkiä nimitetään valkoiseksi Helsingiksi.

Luonnehdin teoksen toisella puoliskolla tapahtuvaa väkivaltaa *herääväksi väkivallaksi*. Moni sellainen väkivallan muoto, jota on vain pelätty tai muisteltu uinuvan väkivallan aikana, nostaa päätään lääkkeen leviämisen myötä. Uudelleen syttyvän elämänhalun mukana palaa aggressio, kuten Iina kuvailee häntä haastattelevalle Akselille: ”Viha ei ole enää samanlainen möykky sisuksissa, vaan enemmän sellaista, että voisin lyödä jotakuta. Ymmärrätkö?” (T, 120.) Teoksen toisessa ja kolmannessa osassa mahdollistuvatkin fyysinen, psyykinen ja seksuaalinen väkivalta sekä lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan eri muodot.

Taivaassa on läpi teoksen muisteltu ja pelätty fyysistä väkivaltaa, mutta teoksen viimeisessä osassa sitä todella tapahtuu. Väkivallan tekijöitä ovat niin hallinto, ventovieraat kuin kumppanikin. Akseli retuuttaa Iinaa, hallitus on hirttänyt torilta lähteneitä kerjäläisiä ja ikään kuin teoksen suurena kliimaksina Akseli joutuu vihaisen tuntemattoman miehen riepottelemaksi ja lyö tätä päästäkseen pakenemaan paikalta.

Teoksen viimeisessä osassa Akseli säikähtää, kun torille hänen ikkunansa alle ilmestyy hirsipuuhun kolme ruumista: ”Ruumiit eivät heilahtele tuulessa, ne vain riippuvat kohti maata, jonka vetovoima on katkaissut niiden niskat. Ne on aseteltu lähekkäin aivan kuin viereen haluttaisiin mahduttaa vielä muita.” (T, 236.) Hirttotuomion uhkaan on viitattu passiivissa useamman kerran teoksen aikana ja tämä toteutuva väkivallanteko asettuu osaksi samaa jatkumoa. Vaikka kontekstista voidaan päätellä hallituksen olleen teloitusten takana, Akselin fokalisoimassa kerronnassa kerjäläisiksi tunnistettavien ruumiiden niskat on katkaissut nimetyn hallituksen sijaan maan vetovoima. Fyysisen kollektiivisen väkivallan kasvottomat käyttäjät näyttäytyvät painovoiman kaltaisiin luonnonlakeihin rinnastuvina.

Akselin ja Iinan välejä alkaa teoksen kolmannen osan aikana hiertää heidän tavoitteidensa ja taustojensa erilaisuus. Valon ja hallituksen vallan hiljaisesti hyväksynyt ja mustasukkaisuuden tunteista kärsivä Akseli ei ymmärrä hallitusta kannattavia ”nahkapäitä” inhoavaa Iinaa ja tämän halua muuttaa yhteiskuntaa. Ristiriidat johtavat ensin psyykkiseen väkivaltaan, fyysisen väkivallan uhkaan ja lopulta fyysiseen väkivaltaankin.

Fyysinen lähisuhdeväkivalta tulee hiuskarvan päähän teoksen kolmannessa osassa. Jalo on luonut Iinan pyynnöstä Taivaan tuhoamiseksi koodipallon ja sen kätkeksi Taivaaseen huvimajan. Majan lasimaalausikkunoihin hän on kuvannut Iinan ja homoseksuaalisen rakkautensa kohteen Mariuksen. Akseli eksyy sattumalta Taivaassa huvimajalle ja luulee, että maja maalauksineen on Jalon rakkaudentunnustus Iinalle. Kun Iina ja Akseli tapaavat seuraavan kerran, Akseli saa mustasukkaisen raivokohtauksen: ”He tuijottavat toisiaan ja Iina tuntee uhan kihelmöivän ihollaan. Samassa Akseli singahtaa pöydän luo ja tarttuu toiseen puisista tuoleista, iskee sen lattiaan. Puu räsähtää ja Akseli lyö uudestaan.” (T, 218.) Iinan fokalisaatiosta kuvattu tilanne ilmentää vaaraa lähes fyysisenä tuntemuksena ja onomatopoeettista kuuloaistimusta lähestyvät verbit ”iskee” ja ”räsähtää” tuottavat samanlaista tunnetta tekstiinkin.

Iina ei halua uskoa, että Akseli satuttaisi häntä ja yrittää selvittää tilanteesta puhumalla:

Iina tuntee pakkoa sanoa jotain. Jos hän ei sanoisi mitään, hän myöntäisi pelkäävänsä miestä.

- Rikoit sen sitten, Iina sanoo.
- Voin rikkoa toisenkin.
- Sinunhan se on.

Akseli tuijottaa Iinaa ja tämä vakuuttaa itselleen, että tuntee miehen, ettei tämä hyökkäisi hänen kimppuunsa. (T, 218.)

Kuvattu tilanne ei vielä kärjisty suoraksi väkivallaksi, sillä Akseli alkaa itkeä ja tilanne laukeaa. Sen sijaan fyysinen väkivalta tulee mukaan kuvaan heti seuraavana päivänä, kun Iina varastaa Akselin nukkuessa kaikki loput pillerit ja jakaa ne kerjäläisille ja ohikulkijoille. Tästä suuttunut Akseli ei edelleenkään lyö Iinaa, mutta retuuttaa häntä:

Nähdessään Iinan mies jähmettyy ja harppoo luo, repäisee Iinan harteista pystyyn.

- Anna ne.
- Ei niitä ole enää.
- Purkit tänne nyt!

Kun Iina ei tee elettäkään, Akseli työntää käden hänen taskuunsa ja vetää päällimmäisen purkin ulos, avaa sen ja katsoo, vaikka varmasti tuntee katsomattakin. (T, 222.)

Yksittäiseen vieraaseen ihmiseen kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa tapahtuu vasta aivan *Taivaan* viime sivuilla. Akseli yrittää ohittaa ihmisjoukon, joka on Taivaan tuhoutumisesta hämmentyneenä tulvinut kaduille. Taivaan menettämisestä pöyristynyt tuntematon mies tarttuu kaksin käsin Akseliin ja päästäkseen pois tilanteesta Akseli lyö tätä ohimoon:

Lyönti yllättää Akselin itsensäkin. Hän ei osaa säännöstellä voimaa eikä juuri suuntaakaan, mutta nyrkki osuu miehen ohimoon. Hetken maailma on pelkkää toisiinsa rudentuvaa lihaa ja Akseli kauhistuu teon vierautta, kauhun ja riemun ja kaikkivoipuuden aaltoa, joka syöksyy hänen lävitseen. (T, 247–248.)

Väkivallan käyttäminen luo Akselille vallan ja voiman tunnetta, jonka turvin hänen aiempi epävarmuutensa korvautuu uskolla omaan selviytymiseen: ”Hän pelkää miehen juoksevan peräänsä, mutta pelko ei lamaa häntä. Jos hän jäisi kiinni, hän taistelisi. Jos hän häviäisi, hän olisi joka tapauksessa yrittänyt.” (T, 248.) Luen välikohtauksen käänteeksi, jossa aiemmin teoksessa negatiivisessa valossa esitetty väkivalta näyttäytyykin positiivisena: väkivallan käyttäminen itsesuojeluksi ja pakenemisen mahdollistamiseksi palkitsee Akselin. Jää kuitenkin epäselväksi, hyväksyykö sisäistekijä tällaisen väkivallan vai onko kyse puhtaasti Akselin sisäisestä maailmasta, jonka moraalit jätetään lukijan arvioitavaksi.

Ihmisten mahdollisuudet toimia rakentavassa vuorovaikutuksessa lamaannuksesta heränneinä näyttävät ensin lavenevan ja sitten kapenevan uudelleen teoksen kolmannen osan aikana, kun psyykkistä väkivaltaa alkaa tapahtua. ”Kaikessa ihmisten välillä on aina kyse vallasta”, toteaa Akseli pessimistisesti (T, 195). Akselin ja Iinan suhteessa psyykkinen väkivalta saa käyttövoimansa ristiriidasta Iinan lähtösuunnitelman ja Akselin muutoshaluttomuuden välillä ja se ilmenee esimerkiksi valehtelemalla manipuloimisena, tutkijan aseman väärinkäyttämisenä, nimittelynä ja kiristämisenä. Yksin Tampereelle lähdöllä uhkailemiseen syyllistyy Iina, nimittelyyn molemmat. Nostan suurempiin mittasuhteisiin venyviksi esimerkeiksi Akselin valehtelemisen ja kiusaamisen raporteilla.

Akseli hätäntyy, kun Iina kertoo halustaan lähteä etsimään perheenjäseniään Tampereelta, jonne nämä lähtivät pyrkimään ennen kuin levottomuudet pahenivat. Akseli lupaa Iinalle lähtevänsä tämän mukaan pyrkimään pois Helsingistä, kunhan saa lamaannuslääkettä koskevan raporttinsa valmiiksi. Todellisuudessa hän ei aio lähteä. Hän ”vakuuttaa itselleen, että kyse on suojelunhalusta” ja että Iina tarvitsisi vain aikaa toipua matkaan liittyvistä romantisoiduista kuvitelmistaan, vaikka kyse onkin Iinan manipuloimisesta (T, 135). Akselin voi nähdä jossain määrin epäluotettavana kertojana, joka melkein uskoo itsekin perustelunsa psyykkisen väkivallan käytölleen.

Akseli kirjoittaa teoksessa työnantajalleen kahtakin eri raporttia, joissa hän muokkaa olemassa olevia faktoja omiin intresseihinsä sopiviksi. Ensimmäisessä hän mustasukkaisena Iinasta perustelee, miksi sukupuolten epätasa-arvoa on kannattanut ja kannattaa edelleen pitää yllä. Hän ymmärtää, että ”toisenlaiseen mielipiteeseen olisi myös perusteet, yhtä hyvät tai jopa paremmat”, mutta siitä huolimatta hän esittää asiat omalta kannaltaan suotuisassa valossa (T, 194–195). Toisessa hän esittää uhkakuvia lääkkeen vaikutuksista yhteiskunnalle ja yrittää selittää pillereiden katoamisen ja levittämisen omalta kannaltaan parhain päin. Raporttien kautta jo toinen tieteen tekemisen periaate avoimuuden lisäksi, objektiivisuus, romuttuu armotta. Akseli myös käyttää Iinalle epämieluisia tekstejä psyykkisen väkivallan välineenä. Hän lukee molemmat ääneen Iinalle ja jälkimmäisellä kerralla ”nauttii erityisesti isänmaallisista sanamuodoista, joiden arvelee iskevän Iinaan kuin ruoskat” (T, 226.)

Seksuaalinen väkivalta on teoksen henkilöhahmoille uutta ja hämmennystä herättävää, eikä se siksi ole täysin yksiselitteistä. Sen määrittely ei aina ole todellisuudessaakaan helppoa. Seksuaaliseen väkivaltaan on nähty kuuluvan jonkinlaisen pakottamisen myötä tapahtuva seksuaalinen teko tai sen yritys, epätoivottu seksuaalinen huomautus tai ehdotus tai toimi, joka kohdistuu henkilön seksuaalisuuteen (Krug et al. 2005, 170). Väkivaltaa kokeneita naisia auttavan Naisten Linjan verkkosivuilla (18.12.2019) puolestaan puhutaan *seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta*, jossa tekijä ei kunnioita uhrin oikeutta päättää itse omasta seksuaalisuudestaan ja jota voi olla esimerkiksi ahdistava koskettelu tai epätoivottu seksuaalinen huomio. Sisällytän tässä tutkielmassa seksuaalisuutta loukkaavankin väkivallan seksuaalisen väkivallan käsittelyyn ja luen yhden torin vartijoista häiritsevän Iinaa seksuaalisesti. Lisäksi Akselin ja Iinan tuttavuuden alkuvaiheessa tapahtuu välikohtaus, joka mahdollisesti on epätoivottu seksuaalinen teko.

Iinan käytyä kerjäläisten torilla jakamassa muhennosta yksi vartijoista lähtee seuraamaan häntä. Lamaantuneiden passiivisuuteen tottunut Iina katsoo miestä silmiin, mutta yllättyykin ikävästi. ”[M]ies tuijottaa takaisin tutkivin silmin. Samassa miehen katse putoaa Iinan rintoihin ja palaa takaisin. Mies virnistää.” Iina poistuu paniikissa paikalta ja pohtii rauhoittutuaan vartijan katseen leikkineen ”hänellä, muttei hänen kanssaan.” (T, 165, 169.) Ei-toivottu vihjaileva ilmeily ja elehtiminen on sekin seksuaalisen väkivallan muoto. Häirintätapahtuma ja sitä seuraava Akselin epäuskoinen ja syyllistävä reaktio ovat Iinalle outoja ja uusia, minkä voi jälleen tulkita sisäislukijalle nyökkääväksi ja ilmiön pohdinnan kohteeksi nostavaksi vieraannuttamiseksi.

Akseli näyttää keksityn tutkimuksensa kontrollikäynnille saapuneelle Iinalle Lady Gagan Poker Face -musiikkivideon, klipin Sinkkuelämää-sarjasta sekä pätkän pornoelokuvaa. Viimeisen tallenteen kohdalla hän ”tuijottaa [Iinan] paljasta reittä ja kuvittelee laskevansa sille kätensä ja mielikuva on niin todellinen, että hän melkein tuntee tehneensä niin” (T, 123). Iina säikähtää, syyttää Akselin huumanneen hänet raiskaamista varten ja poistuu asunnosta. Tilanne nähdään vain Akselin fokalisaatiosta eikä siihen enää palata myöhemmin tekstissä, joten jää epäselväksi, tapahtuuko kosketus todella. Tapahtumista puoltaa Iinan voimakas ja yhtäkkinen reaktio, mutta Akselin kerronnan sanavalinnat ”mielikuva” ja ”melkein” eivät anna lopullista vastausta. Mikäli kosketus on totta, kyse olisi seksuaalisen väkivallan piiriin kuuluvasta ei-toivotusta koskettamisesta. Tulkintaa tosin vaikeuttaa myös se, että lähes välittömästi tilanteen jälkeen Iina palaa asuntoon ja suostuu harrastamaan seksiä Akselin kanssa. Onko kyse flirtistä, joka ensin epäonnistuttuaan johtaa yhteisymmärrykseen, vai väkivallasta, jonka Iina hyväksyy osaksi kaksikon suhdetta?

Lääkkeen jälkeenkin teoksen kerrontahetkessä tapahtuvan väkivallan lisäksi esiintyy lääkettä edeltävän ajan kaltaisia muistoja ja spekulointeja väkivallasta. Uutta ovat Akselin unet, jotka ilmestyvät muun kerronnan sekaan sen jälkeen, kun Akseli on ottanut lääkettä. Unet erottuvat muutoin kolmannessa persoonassa kerrotusta tekstistä minämuotoisuudellaan. Yksi poikkeuksellinen painajainen ennakoi myöhemmin teoksessa toteutunutta kerjäläisten poistumista torilta, mutta suurin osa unista kuvaa jonkinlaista kuvitteellista metsästäjä-keräilijäkulttuuria, jonka jäsen unen minäkertoja on. Näissä unissa väkivalta on primitiivisen sukupuolistunutta, sillä se liittyy olennaisesti sukupuoleen ja sen kuvaamisessa apuna ovat epäinhimillistävät ja eläinten teurastamiseen liittyvät kuvat:

Kun hän kääntyy, haen taas katsetta, mutta hän antaa silmiensä seilata ylitseni ja samassa minut valtaa kauhu, että hän valitsisi sittenkin jonkun muun. Ajatus iskee lävitseni tulikuuman, varman tiedon, että tappaisin sen, joka häneen koskisi, viiltäisin kurkun auki kuin eläimeltä ja pistelisin reikiä täyteen sen, joka asettuisi paikalleni ja pistäisi hänet voihkimaan työntöjensä tahtiin. (T, 102–103.)

Lääkkeen leviämisen myötä heränneen elämänhalun vaikutuksesta itseen kohdistuva väkivalta häviää *Taivaan* loppupuolella. Akselin ja Iinan itsetuhoiset ja itsemurhaan liittyvät ajatukset ennen lääkettä eivät enää palaa. Myös ruumiillisten tarpeiden laiminlyönti katoaa ja sen sijaan lääkettä saaneet henkilöhahmot alkavat syödä enemmän ja liikkua.

3.3 Väkivallan ongelma- ja rajatapauksia

Taivaassa esiintyy sekä ennen lääkettä että sen jälkeen muutamia sellaisia tapahtumia, joiden luokittelu käyttämieni määritelmien avulla osoittautui haastavaksi. Merkittävimmät ongelmatapaukset ovat Iinan toistuva pillerien varastaminen, lamaantuneiden ihmisten houkuttelemine tai pakottaminen lääkkeen nauttimiseen sekä Taivaan tuhoaminen. Ovatko nämä teot väkivaltaa vai vain muuta eettisesti arveluttavaa toimintaa?

Iina varastaa Akselilta pillereitä kahdesti: ensin kourallisen Jalolle ja sitten kaikki kolme Akselin varastossa olevaa purkkia. Akseli ei huomaa ensimmäistä varkautta, mutta toinen aiheuttaa väkivaltaan eskaloituvan riidan. Varastamisen voi tulkita väkivallaksi ainakin silloin, kun kyseessä on väkivalloin tai väkivallalla uhaten tapahtunut ryöstö. Tällainen fyysistä väkivaltaa ilmentävä tapaus on Akselin muisteleva kenkien ryöstö. Iina kuitenkin vie purkit vaivihkaa ilman väkivallalla uhkaamista ja hyvässä tarkoituksessa: hän ajattelee, että lääke ”voisi auttaa” kerjäläisille jaettuna (T, 222). Väkivallaksi tulkitsemista voisivat tukea näkemys kaiken lääkkeen varastamisesta laiminlyömisenä tai taloudellisena väkivaltana. On myös mahdollista, että varkaudesta aiheutuisi seurauksia Akselille, kun tilanne selviäisi yliopistolle. Toisaalta lääkkeen menettämisestä ei koidu Akselille fyysistä haittaa eikä pillerien katoaminen ehdi aiheuttaa Akselille rangaistusta yliopiston taholta ennen Taivaan kaatumista ja yleistä sekasortoa.

Psyykkisen väkivallan rajatapauksena voi nähdä tavan, jolla Akseli houkuttelee Iinan ottamaan lääkettä. Hän väärinkäyttää asemaansa tutkijana ja uskottelee Iinalle, että tämä pääsee osaksi kontrolloitua lääketutkimusta, vaikka todellisuudessa Iina on ainoa ihminen, jolle Akseli antaa lääkettä. Akseli keksii tutkimukselleen uskottavampia puitteita sitä mukaa, kun Iina kyselee tarkempia tietoja siitä:

- Montako meitä olisi?
- Mitä?
- Tutkimuksessa.
- Tuota... Kolmekymmentä.
- Koeryhmässä vai koeryhmässä ja kontrolliryhmässä yhteensä?
- Kontrolliryhmä olisi erikseen. (T, 99.)

Akseli ei myöskään paljasta todellisia motiivejaan Iinalle: hänen sisäisestä monologistaan käy ilmi, että liittolaisen ja ystävän saamisen halun lisäksi häntä ajaa halu päästä harrastamaan seksiä Iinan kanssa. Samankaltainen harhaanjohtamisen tilanne toistuu myös, kun Iina houkuttelee ja lopulta painostaa Jalon ottamaan lääkettä väittäen sen parantavan työsuoritusta.

Kolmas kyseenalainen tapaus on käy ilmi teoksen lopussa, kun Akselin esimiehen Joonas Ahon kerrotaan päättäneen levittää lääkettä kaikille veden kautta.

Kokeellisen lääkkeen tarjoaminen huonosti informoidulle tai kokonaan tietämättömälle ihmiselle on eettisesti arveluttavaa ja näyttää aiheuttavan epäsuorasti erilaisten väkivallan muotojen uhriksi joutumista: esimerkiksi teoksen lopussa hirtetyiksi tulleet kerjäläiset ovat poistuneet paikoiltaan juuri lääkkeen takia. Itsessään se ei välttämättä silti ole väkivaltaa hyvän tarkoituksensa takia. Iina ja Jalo eivät kumpikaan vaikuta olevan kovin pahoillaan siitä, että heille on tarjottu lääkettä: esimerkiksi vaikka Iina syyttää Akselia ensin huumaamisesta raiskaamista varten, hän leppyy varsin pian ja myöhemmin kiittää Akselia hänet herättäneestä lääkkeestä. Näen lomaannuksen parantavassa pillerissä intertekstuaalisen viittauksen *Raamatun* hyvän ja pahan tiedon puun hedelmään, joka saa ihmiset ymmärtämään epämiellyttäviäkin asioita ja johtaa lopulta karkottamiseen enemmän tai vähemmän täydellisestä paratiisista.

Myös Taivaan tuhoamisen voisi periaatteessa nähdä sekä vastarintana ja väkivaltana hallitsevia vallankäyttäjiä vastaan että väkivaltana tavallisia käyttäjiä kohtaan. Taivas on saavuttanut ihmisten elämässä jonkinlaisen perustarpeen aseman ja sen äkillisen viemisen ihmisiltä voisi ehkä nähdä psyykkistä kärsimystä tuottavana peruspalveluiden saatavuuden estämisenä. Samoin kuin lääkkeen kohdalla Taivaan tuhoutuminen johtaa epäsuorasti esimerkiksi fyysisen väkivallan tapahtumiseen, kuten Akselin ja tuntemattoman miehen yhteenottoon. Toisaalta ihmiset vapautuvat Taivaan mahdollistaman Valon symbolisen väkivallan alta, ja heille avautuu mahdollisuus muuttaa yhteiskuntaa.

Lopullisia vastauksia näihin tapauksiin on vaikea antaa käyttämäni aineiston pohjalta. Niiden pohtimisessa vallan teoriaa käsittelevät tekstit ja kenties jopa moraalifilosofia voisivat tarjota tyhjentävämpiä eväitä. Näen kysymysten olemassaolon ja monisyisyyden kuitenkin olennaisena osana *Taivaan* sisäistekijän tapaa herättää ajatuksia ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun oikeasta ja väärästä.

4 SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA

Olen edellä esitellyt merkittävimpiä väkivallan muotoja, tekijöitä ja kohteita *Taivaassa*. Seuraavassa keskityn tarkastelemaan, miten sukupuoli liittyy väkivallan käyttämiseen ja kokemiseen. Käsittelen muutamia poikkeuksia lukuunottamatta yksittäisten ihmisten tai pienten ihmisryhmien välistä väkivaltaa. Pääasiassa tämä johtuu siitä, että sukupuoli ei näytä vaikuttavan eroja tuottavasti ihmisten itseensä kohdistamassa väkivallassa tai Taivaan avulla tapahtuvassa symbolisessa väkivallassa. Sen sijaan teoksen aikana näyttää tapahtuvan jonkin verran väkivallan uudelleensukupuolistumista, kun meidän maailmastamme poikkeava uinuva väkivalta alkaa vaihtua todellisuuttamme tarkemmin vastaavaan heräävään väkivaltaan.

4.1 Miehet väkivallan tekijöinä ja kokijoina

Miehet näyttäytyvät *Taivaassa* fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan tekijöiden rooleissa sekä fyysisen ja psyykkisen väkivallan uhrien rooleissa. Puuttumaan heiltä jää siis ainakin seksuaalisen väkivallan uhrin rooli. Luen fyysisen ja seksuaalisen väkivallan tekijyyden ottamisen osaksi mieheyttä olevan yksi keskeisin muutosprosessi miessukupuolen esittämisessä teoksessa.

Kaikkein vahvimmin miehisyys leimautuu fyysinen väkivalta, sillä kaikki fyysisen väkivallan tunnistettavat käyttäjät ovat miehiä. Tekijöitä teoksen tapahtuma-ajassa ovat Akseli ja vartijat, menneisyyttä muisteltaessa myös kapinalliset ja tavalliset kantasuomalaiset miehet. Hallitus ja Valo pitävät hallussaan aiemmin armeijasta ja poliisista ja teoksen tapahtumahetkellä torin vartijoista koostuvaa väkivaltakoneistoa, ”jonka tehtävän oli turvata maa”, etnonationalistinen Suomi (T, 80). Tällaiset legitimoidut instituutiot ovat todellisessa maailmassa usein miesten organisoimia ja heidän hallussaan (Jokinen 2000, 21), eikä *Taivas* ole poikkeus tästä. Torin vartijoista puhutaan aluksi vain vartijoina, mutta teoksen edetessä kaikki lähempää nähdyt vartijat ovat miehiä. Myös kapinallisten väkivaltakoneistossa ainoa nimen saanut henkilö on mies, Iinan veli Marius.

Miehet myös joutuvat fyysisen väkivallan kohteeksi teoksessa. Akseli viittaa teoksessa toistuvasti ryöstetyksi tulemisen pelkoon. Pelon taustalla on vielä sisällissodan jälkeenkin jatkuneiden levottomuuksien aikana sattunut ryöstö:

Joukko miehiä yksinkertaisesti heitti hänet maahan, vei takin ja kengät, potkaisi kerran. Potkun välittämä halveksunta elää yhä Akselin vatsanpeitteissä ja

muistuttaa siitä, mitä hän oli ja jossain mielensä pohjalla yhä on: avuton, yksinäinen mies hyppelemässä kadulla sukkasillaan hyhmäisessä maassa. (T, 56.)

Luen kengät kuvaksi Akselin maskuliinisuudesta, jonka toiset kasvottomiksi jääneet miehet ryöstivät häneltä. Adjektiivit, joilla Akseli kuvaa itseään kertovat binaarioppositioiden omaisesti siitä, mikä hänen mielestään kuuluisi mieheyteen ja mikä puolestaan on halveksuttavaa. Miehen tulisi olla avuttomuuden sijaan itse pärjäävä, yksinäisen sijaan osa jotain yhteisöä ja olosuhteiden armoilla olemisen sijaan luonnon ja oman elämänsä herra. Kengät toistuvat motiivina läpi teoksen: Lääkkeen jälkeen Akseli hankkii uudet hienot lenkkikengät ja pelkää tätä ennen ja sen jälkeenkkin kenkien ryöstäjiä lukuisia kertoja. Teoksen lopussa kenkien viemisen kehä sulkeutuu, kun Akseli kieltäytyy ottamasta kenkiä hirtetyn jaloista. Tulkitsen Akselin löytäneen maskuliinisuutensa uudelleen ja lopulta kieltäytyneen ryöstämisen kierteen jatkamisesta.

Mieheys ja fyysisen väkivallan käyttäminen leimautuvat lopullisesti yhteen teoksen lopussa. Teoksen alussa mieheyttään pohtinut ja menneisyyden miesten väkivaltaisuutta kauhistellut Akseli päätyy välikohtaukseen Taivaan kaatumisesta raivostuneen ventovieraan kanssa ja hyväksyy sen kautta fyysisen väkivallan osaksi omaa mieheyttään. Tilanteen molemmat osapuolet ovat miehiä, mikä tukee osaltaan stereotyyppistä ja tilastojenkin valossa paikkansa pitävää käsitystä tuntemattomasta tai puolitutusta miehestä todennäköisimpänä fyysisen väkivallan käyttäjänä toiseen mieheen (*Suomalaisten turvallisuus 1993*, sit. Ronkainen 1998, 4–5.) *Taivaan* voisi nähdä tältä osin uusintavan ennestään hyväksytyä kulttuurista kertomusta väkivallasta.

Seksuaalisen väkivallan heräämisen jälkeen sitä käyttävät vaikuttavat olevan miehiä, eikä miehille näytä juuri löytyvän selkeää roolia seksuaalisen väkivallan uhrina. Ainoa poikkeus ovat yhdessä lauseessa mainitut, oletettavasti maahanmuuttajamiehille kohdistetut haukkumasanat ”raiskaaja, homo, hinttari, pervo” (T, 43) kerrostalojen seinissä. Tällöin sukupuoli ja etnisyys kohtaavat kollektiivisen psyykkisen väkivallan. Seksuaalisesti väkivaltaisen käyttäytymisen voi tulkita kiinnittyvän ensisijaisesti mieheyteen esimerkiksi siten, että kuvattaessa Iinaa tuijottavaa vartijaa siirrytään substantiivin ”vartija” käytöstä sanan ”mies” käyttöön koko tämän tilanteen kuvaamisen ajaksi (T, 165). Seksuaalinen väkivalta on teoksessa fyysistä väkivaltaa harvinaisempi, tehokkaammin vieraannutettu ja ehkä siksi pysäyttävämpi väkivallan muoto. Tulkitsen siksi seksuaalisen väkivallan nousevan enemmän kritiikin ja keskustelun aiheeksi.

Miehet käyttävät teoksessa psyykkistä väkivaltaa ja joutuvat myös sitä käyttävien naisten kohteeksi. Akseli kohdistaa ensin Iinaan edellä analysoimaani psyykkistä väkivaltaa esimerkiksi valehtelun ja nimittelyn muodossa ja kokee myös psyykkistä väkivaltaa ja sen mahdollisesti liioiteltua uhkaa Iinan puolelta. Akseli tulee Iinan haukkumaksi ja uhkailemaksi ja pelkää, että raskaudestaan kertonut Iina jatkossa ”kiristäisi häntä loputtomasti lapseen vedoten” (T, 228). Lapsella kiristäminen olisi todella selkeä esimerkki sukupuolistuneesta väkivallasta, mutta tämä pelko ei toteudu teoksen aikana.

4.2 Naiset väkivallan tekijöinä ja kokijoina

Naiset näyttäytyvät *Taivaassa* psyykkisen väkivallan käyttäjinä ja kollektiivisen väkivallan osakäyttäjinä sekä fyysisen, psyykkisen ja seksuaalisen väkivallan uhreina. Fyysisen väkivallan käyttäjinä he eivät sen sijaan toimi. Esimerkiksi Iina kokee lääkkeen jälkeen aggression tunteita ja halua kostaa nahkapäiksi kutsumilleen kansallismielisille, mutta tämä halu ei aktualisoidu fyysiseksi väkivallaksi vaan ideaksi Taivaan tuhoamisesta.

Iinan lisäksi kaksi naista, 2040-luvulla vallassa ollut pääministeri Pihla Ketonen sekä Taivaan pääsuunnittelija Veera Lähteenmäki mainitaan teoksessa nimeltä mutta vain ohimennen. He ovat ainoita nimettyjä henkilöitä muutoin anonyymeiksi jäävien hallituksen ja Valon koneistoissa ja heidät voi organisaatioidensa mukana nähdä osatekijöinä kollektiivisessa ja symbolisessa väkivallassa maahanmuuttajaväestöä ja Taivaan käyttäjiä kohtaan. Muut teoksen naiset ovat yleisnimillä puhuteltuja äitejä, muita naispuolisia sukulaisia sekä teoksen tapahtuma-ajassa ja menneisyydessä satunnaisesti kaupungilla liikkuvia naisia.

Väkivallan tekijänä naisille tyypillisimmäksi mutta ei yksinomaan heihin leimautuvaksi rooliksi nousee psyykkisen väkivallan käyttäjäys. Iina solvaa Akselia laiskaksi ja kiristää Akselia olemaan lähettämättä raporttiaan tai hän lähtee kaupungista ilman tätä. Kuten jo miesten osalta kävi ilmi, psyykkisen väkivallan uhrinkaan rooli ei ole varattu vain naisille. Joissakin teoksen kohdissa naiseus ja kateus siitä kuitenkin esitetään motiiviksi psyykkiselle väkivallalle. Esimerkiksi Akselin ajatuksissa Iinaan kohdistettu psyykkinen väkivalta selittyy paitsi hänen itsekkäällä halullaan pitää Iina lähellä, myös sillä, että Iina on nainen: ”Akseli ymmärtää nyt täydellisesti, miksi entisaikojen miehet halusivat pitää naisensa taloudellisesti riippuvaisina ja kaksinaismoralismin lamaamina. Hekin epäilemättä tunsivat riittämättömyytensä, sen miten paljon enemmän elämän tuntua nainen kantoi mukanaan.” (T, 193–193.)

Iinan muistelun kautta paljastuu sisällissotaa edeltävien levottomuuksien aikana naisiin kohdistunut kollektiivinen seksuaalinen väkivalta. Kantasuomalaisten miesten kerrotaan havahtuneen irrationaaliset mittasuhteet saaneeseen vihanpuuskaan suomalaisia naisia kohtaan. Iina arvelee heidän pelänneen naisten lähteneen etsimään ulkomaalaisilta miehiltä sitä, mihin he eivät itse enää pystyneet: ”[...] miehet olivat muuttuneet, tönivät ja huorittelivat, huusivat mamupatjaa. Ehkä jotkut heistä uskoivat oikeasti, että naiset tapailivat salaa ulkomaalaisia rakastajia.” (T, 79.) Tapaus on yksi harvoista sukupuolistuneista kollektiivisen väkivallan esiintymisistä ja siksi merkittävä. Tulkitsen, että sisäislukijaa kutsutaan tunnistamaan Iinalle etäisempi mutta meidän todellisuudessamme esiintyvä hyvin samankaltainen ilmiö.

Seksuaalinen väkivalta palaa lääkkeen jälkeen teoksen nykyhetkessäkin tapahtuvaksi ja se liittyy olennaisesti miehiseksi miellettyyn katsomiseen ja naiseuteen liitettyyn katsottavana olemiseen. Tältä osin seksuaalinen väkivalta muistuttaa oman yhteiskuntamme väkivaltaa. Torin vartijan Iinaa esineellistävä katse ja Akselin katseesta mahdollisesti ei-suostumukselliseksi lähentelyksi lipsahtanut toiminta ovat molemmat esimerkkejä tästä.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa tarkastelin *Taivaan* väkivaltaa jakautuneena lamaannuksen parantavaa lääkettä edeltävään uinuvaan väkivaltaan ja sitä seuraavaan palaavaan väkivaltaan. Tämän jaottelun tukena analysoin väkivallan jakautumista teoksen nykyhetkessä tapahtuvaan sekä spekuloituun, muisteltuun tai uneksittuun väkivaltaan.

Uinuvalla väkivallalla tyypillistä on väkivallan passiivisuus: jotkin väkivallan muodot, kuten lähisuhdeväkivalta tai seksuaalinen väkivalta ovat unohtuneet ja tapahtuvatkin väkivallan muodot, symbolinen väkivalta ja itsetuhoisuus, toteutuvat enemmän laiminlyömissä ja huomiotta jättämisen kautta. Vain spekuloiduiksi ja muistelluiksi jäävät kollektiivinen ja fyysinen väkivalta. Palaava väkivalta puolestaan pitää sisällään itseen kohdistuvan väkivallan häviämisen sekä psyykkisen, fyysisen, kollektiivisen, seksuaalisen ja lähisuhdeväkivallan nousun teoksen nykyhetkessä tapahtuviksi.

Tulkitsen joidenkin *Taivaan* väkivallan muotojen liittyvän sukupuoleen olennaisemmin, kun taas joissakin en näe merkittävää eroa. Fyysisen ja seksuaalisen väkivallan osalta miehet vaikuttavat nousevan tekijöiksi ja naiset uhreiksi, jolloin heräävän väkivallan aikana näiden väkivallan muotojen voisi nähdä sukupuolistuvan uudelleen. Psykkinen väkivalta puolestaan ei leimaannu teoksessa selkeästi vain miesten tai naisten tekemäksi tai kokemaksi, vaan se liittyy molempiin. Kollektiivinen ja symbolinen väkivalta koskevat pääasiassa etnisiä ryhmiä tai yhteiskuntaluokkia sukupuolen sijaan, tosin yksittäisiksi poikkeuksiksi nousevat väkivaltakoneiston miesvaltaisuus sekä muisteltu miesten naisiin kollektiivisesti kohdistama seksuaalinen häirintä.

Väkivalta esitetään teoksessa pääasiassa negatiivisessa valossa lukuunottamatta teoksen lopun tulkinnanvaraista tilannetta, jossa Akseli voimaantuu itsepuolustukseksi käytetyn fyysisen väkivallan myötä. Väkivallan ja muun epäeettisen toiminnan rajatapaukset, kuten varastaminen ja *Taivaan* tuhoaminen puolestaan ovat moraalisesti ambivalentteja, ja tulkitsen niiden käsittelyn teoksessa kutsuksi yhteiskunnalliseen pohdintaan etiikasta.

Taivaan väkivallan kuvauksen yhteiskunnallista merkitystä voi tarkastella monista eri näkökulmista. Niiden väkivallan muotojen osalta, jotka vastaavat oman yhteiskuntamme todellisuutta, teoksen voidaan pessimistisimmillään nähdä toistavan ja siten normalisoivan väkivallan rakenteita. Jos taas tarkastellaan meidän todellisuuttamme vastaavien väkivallan muotojen, kuten seksuaalisen väkivallan outouttamista ja pohdittavaksi nostamista

dystooppisen fiktion keinoin, voidaan teoksessa nähdä kantaaottavaa potentiaalia. Todellisuudesta poikkeavat väkivallan kuvaukset, kuten seksuaalisen väkivallan uinuminen, voi nähdä ajatusleikkinä: millainen olisi yhteiskunta, jossa kenenkään ei tarvitsisi pelätä raiskatuksi tulemista?

Taivaassa riittäisi edelleen tutkittavaa sekä tämän tutkielman rajauksen reuna-alueilla että kokonaan muiden kysymystenasettelujen parissa. Esimerkiksi sukupuolen ja väkivallan suhteen tarkastelua olisi mahdollista laajentaa luokan tai etnisyyden kaltaisiin intersektionaalisiin eroihin, jotka vaikuttavat väkivallan kokemiseen ja representaatioihin. Kiinnostava näkökulma voisi olla myös teoksen totalitaarisen hallinnon väkivallan keinojen tarkasteleminen dystopiakirjallisuuden kontekstissa. Lisäksi näen, että *Taivaassa* riittäisi edelleen tutkittavaa esimerkiksi dystopian genren tai ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmista.

LÄHTEET

Primaarilähde

Leino, Piia 2017. *Taivas* [= T]. Helsinki: S&S.

Sekundaarilähteet

Baccolini, Raffaella & Tom Moylan 2003. ”Introduction. Dystopia and Histories”. Teoksessa Baccolini, Raffaella & Tom Moylan (ed.) 2003. *Dark Horizons. Science Fiction and the Dystopian Imagination*. New York: Routledge, 1–12.

Booker, Keith M. & Thomas, Anne-Marie 2009. *The Science Fiction Handbook*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Bourdieu, Pierre & Loic J. D. Wacquant 1992. *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.

Dewey, John 1916. Force and Coercion. *International Journal of Ethics* 26(3), 359–367.

Fitting, Peter 2003. ”Unmasking the Real? Critique and Utopia in Recent SF Films”. Teoksessa Baccolini, Raffaella & Tom Moylan (ed.) 2003. *Dark Horizons. Science Fiction and the Dystopian Imagination*. New York: Routledge, 155–166.

Isomaa, Saija & Toni Lahtinen 2017. ”Kotimaisen nykydystopian monet muodot”. Teoksessa Isomaa, Saija & Toni Lahtinen (toim.) 2017. *Pakkovaltiosta ekodystopiaan – Kotimainen nykydystopia*. Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Joutsen. Erikoisjulkaisuja 2. Helsinki: Helsingin yliopisto, 7–16.

Jokinen, Arto 2000. *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.

Juvonen, Tuula, Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma 2010. Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa Juvonen Tuula, Rossi Leena-Maija & Saresma Tuija (toim.) 2010. *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 9–17.

Karkulehto Sanna & Leena-Maija Rossi 2017. Johdanto: Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa -sukupuolen ja väkivallan risteyksessä. Teoksessa Karkulehto Sanna & Rossi Leena-Maija (toim.). *Sukupuoli ja väkivalta: Lukemisen etiikkaa ja politiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.

Keskinen, Suvi 2010. Sukupuolistunut väkivalta. Teoksessa Juvonen Tuula, Rossi Leena-Maija & Saresma Tuija (toim.) 2010. *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 243–254.

Krug, Etienne G., Linda L. Dahlberg, James A. Mercy, Anthony B. Zwi & Rafael Lozano (toim.) 2005. *Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. (World Report on Violence and Health, 2002.)* Suom. Eila Salomaa. Helsinki: Gummerus. https://thl.fi/documents/470564/817072/9529608993_fin.pdf/2ea074d0-a4eb-4448-ba63-3b312ea81692 (3.11.2019).

Naisten linjan www-sivu (s.a). <https://www.naistenlinja.fi/tietoa-vakivallasta/vakivallan-muodot/seksuaalisuutta-loukkaava-vakivalta/> (18.12.2019).

Rikoksentorjuntaneuvoston www-sivu (s.a). <https://rikoksentorjunta.fi/vakivalta> (11.11.2019).

Ronkainen Suvi 1998. *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa: Tutkimuksen katveet valokeilassa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rossi, Leena-Maija 2010. Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Juvonen Tuula, Rossi Leena-Maija & Saresma Tuija (toim.) 2010. *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 21–38.

Suomalaisten turvallisuus 1993. Haastattelututkimus rikosten ja tapaturmien kohteeksi joutumisesta ja rikoksenpelosta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 139. Oikeus 1996:17. Helsinki: Tilastokeskus, SVT.